Münih 1. Yıl Ocak-Mart 1955 No. 1

dergi

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
Tarih ve Kültürünü Tetkik Enstitüsü

Sovyetlerin Türkistanda tatbik ettikleri siyasetin son safhaları

(Temmuz 1954 de Tutzing kongresinde okunan konferans)

Yazan: Prof. Dr. Zeki Velidî Togan

Sovyet Orta Asyasındaki vaziyet nasıl öğrenilebilir

Sovyetlerdeki vaziyeti yalnız Sovyet neşriyatı esasında öğrenmek imkânsızdır, fakat onu Sovyet matbuatını itibar nazarına almadan öğrenmek de mümkün değildir. Ve ancak şahitlerin, işe bizzat karışmış olan zevatın ifadelerile teyid olunan hâdiseler hakikî hayatın tecellisi olarak kabul olunmalıdır. Türkistan gibi garplı mürakipler için kapalı olan bir memleket için Sovyet matbuatının verdiği malûmatı, hürriyeti seçenlerin ifadeleriyle ve mahallî kaynakların verdiği malûmatla kontrol etmek bilhassa ehemmiyetlidir. İngilizler 1729 senesinde neşrettikleri *An Account of the Present State of Northern Asia and Great Tatary* nam eserlerinde, Ortaasyadaki vaziyeti Rusların ve başkaların oralara ait verdiği malûmatı, Hiyvalı bir tarihçinin eserini ve bıraktığı hâtıraları esas edinerek toplamak sayesinde doğru tasvir edebilmişlerdir; şimdi de Sir *Olaf Caroe*'ın *Soviet Empire and the Turks of Central Asia* nam eserinde bu usul büyük bir muvaffakiyetle bir daha tatbik edilmiştir.

Ingilizlerin «Ortaasyayı tetkik Merkezi» de, Oksford üniversitesindeki diğer bir gurupla birlikte Sovyet matbuatını esas edinerek malûmat verirken — «Ortaasyaya dair Sovyet tetkik malzemesi» unvanlı makalelerinden (*Central Asian Review*, No 4) de anlaşıldığı gibi — bu malûmattan bir netice çıkarmayı ancak bu malûmat diğer kaynaklarca teyid edildiği zaman yapmaktadırlar. Bu maruzatımda Ortaasya hakkında Sovyetlerin verdiği malûmatı hâdiselerin şahitlerinden öğrendiklerile karşılaştırmamın neticelerini kısa izah etmek tecrübesinde bulunacağım.

Millî hisleri istismar arzusu

Sovyetlerin Ortaasyada iktisat ve kültür sahasında tatbik ettikleri siyaset Komunizmin cihan hâkimiyetini Rus emperyalist milliyetçiliğine geniş çapta

dayanarak gerçekleştirmek gayesine matufdur. Bu siyaset, yerli halkın hayatına kasdetmiş olduğu halde, yerlilerin millî hissiyatından da gereğince istifade etmekten çekinmemektedirler. Türkmenleri muhtemel Şarkî Iran işgalinde pişdar olarak kullanmak için, şimdiden Türkmen edebiyatı ders kitaplarına «Türkmenlerin Puşkini» tesmiye ettikleri Mahtum Kuli'nin ve Zülâlinin vatanları Iran hududundaki Gürgân vilâyeti olduğunu söyleyerek onlara «Büyük Türkmenistan» fikrini telkin ediyorlar. Özbeklere de büyük bir kütlelerinin Şimalî Afganistanda yaşamakta olduğunu hatırlatmaları pek tabiî olmaz mı? İç siyasette de böyledir. Hattâ Rusya Komünist Partisinin Mart 1954 tarihinde çıkardığı «Bâkir toprakları benimseme» kanunu mucibince Kazahistanda Kazah Türklerinin elinden 6.300.000 hektar yerin zorla gasbedilmesini dahi Bolşevikler «Geri kalmış olan Kazah halkına büyük biraderi (yani Ruslar) tarafından gösterilen radikal yardım» olarak tavsif ediliyor ki, Kazahlara şu kadar bin traktör ve traktör makinisti «hediye» ediyormuş. Anlaşılan millî hissiyat Ruslarda olduğu gibi Türkistanlılarda dahi o kadar kuvvetlidir ki, bu hissiyattan istifade etmek isteniliyor, gerçi Türkmenler gibi Kazah Türkleri dahi Bolşeviklerin bu gibi tedbirlerini acı bir istihza telâkki etmektedirler.

Öğrenilecek noktalar

Türkistanın beş cumhuriyetinde Sovyet imar ve inşa işleri hummalı bir şekilde ve «hamle» usulile yapılmaktadır. Bu tedbirlerin «Türksib» (Türkistan-Sibirya) hattının açılış tarihinden (1931) şimdiki yeni «Bakir yerleri benimseme» tatbikatına kadar geçen zaman arasında müşahede olunan neticeleri şüphesiz ki büyüktür. Burada bu siyasetin iktisadî sahada (yol yapı işleri, sivil tayyarecilik teşkilâtı, maden işletme, su kuvvetinden istifade, ziraat hayatı, iska ve irva işleri, şehir hayatının geliştirilmesi, işçi kadrolarının yetiştirilmesi) ve kültür sahasındaki (basın, ilmî neşriyat, tiyatro ve sanat, maarif işleri, üniversitelerin kurulması v.s.) tezahürlerini kısa olsa dahi karakterize etmek isterdim. Fakat siz Sovyet neşriyatını, onların bir çok sahalar için, Avrupa dillerinde yaptıkları neşriyatı bizzat okumak imkânını haizsiniz. Maamafih rakamlarla fazla yormayarak şu zirdeki kısa malûmatı serdetmeden geçemeyeceğim.

Yeni yapılan yollar ve kurulan şehirler

1931 senesinde «Türksib» hattı açılıp işletmeye başladıktan sonra şu demir yolları inşa edilmiştir: «Magnitogorsk-Atbasar-Akmolla-Karagandı hattı» (1931) ki Kazahıstanın kömür endüstirisi sahasını Ural sanayî merkezlerile bağlamaktadır. «Petropavel-Akmolla-Karagandı-Balkaş (Bertis) hattı», ki 1935 de tamamlanmıştır. Geçen (1953) senesinin sonunda Kazahıstan sanayî merkezlerini Altay sahasile birleştiren «Pavlodar-Akmolla hattı» ve aynı sanayî merkezlerini Türksibin geçtiği sahalarla ve güney Türkistanla birleştiren «Muyıntı-Berlik-Çu hattı» tamamlanıp işletmeye açılmıştır. Fergene'de, Tacikistan, Kazahıstan ve Türkmenistanda bir çok sanayî merkezleri, kömür sahaları ve petrol istihsal olunan yerler Türkistanın ana demiryolu hatlarile kollar ve kısa yollar inşasile birleştirilmiştir, ki bunların başında

Guryev (Üyşük) petrol sahalarını, Kandagaç istasyonunda Samar-Taşkend hattile birleştireni çok mühimdir. Özbekistanda eski Horezm (Hiyva hanlığını) Carcuy yanında Türkistan hattı ile birleştirecek olan «Carcuy-Yeni Ürgenç-Hoceyli-Kongrat hattı» inşa halindedir.

Otomobil yolları sahasındaki inşaattan Kazahıstanda «Ayagöz-Çögeçek-Ürümçü-», «Almaata-Gulça-Ürümçü», «Karsakbay-Jusalı», «Yedigöl (Semioziorsk)-Torgay-Aral-Kazalı-Nüküs» yolları; Tacikistanda bütün Pamiri çeviren «Stalinabad (Düşenbe)-Horog-Pamir-Oş» hattı; Kırgızistanda «Balıkçı (Rybaçi)-Koçkar-Atbaşı-Narın-Kaşgar» ve «Oş-Erkeştam-Kaşgar» hatları zikredilmeğe değer. Türkistanda bugün bir kaç hava hattı Almaatayı, Frunze (Pişpek), Taşkend, Stalinabad ve Aşkabadı Moskova ilę bağlamaktadır. Eskiden Horezmde gayet küçük bir kasaba olan Nüküs mevkii şimdi sivil havacılığın mühim kavşak yeri olmuştur. 1931 senesindenberi bir çok yeni şehirler de meydana gelmiştir: Kazahıstanda Balhaş (Bertis), Karagandı, Jezkazgan, Karsakbay ve Bakhtı şehirleri; Türkmenistanda Karakumun ortasında kurulan Kükürt ve selüloit fabrikaları bu cümledendir. Çimkent gibi eskiden küçük bir şehir olan bazı yerler şimdi büyük şehir olmaktadırlar. Daha 1917 de 300.000 nüfuslu Taşkend şehri şimdi 800.000 nüfusludur.

Milliyet meselesini, yâni hangi milletin nüfusca azalıp hangisinin artmakta olduğu ciheti itibar nazarına alınmayacak olursa Türkistanda nüfus çok artmaktadır.

Kültür sahasındaki gelişmeler

Kültür sahasındaki inkişaflardan ben size Türkistanda Rus dilinde ve yerli dillerde neşrolunan gazetelerin tirajları hakkında muazzam rakamlar nakledebilirim. Gerçi bu rakamlar hiç bir suretle kontrol edilemez, fakat bunlardan bazılarının evvelce hiç bir gazete, hattâ matbaa bulunmayan şehirlerde neşrolunmakta olduklarını kaydetmek kâfidir. Ben size bazen çöl içinde bina olunan yeni şehirlerden alınan Sovyet resimlerini, caddelerini, tiyatro, sinema, spor meydanlarını, mektepleri, fabrikaları, fabrika mekteplerini, demiryolu istasyonlarını belirten resimleri gösterebilirdim. Keza halkın tenviri ve yeni üniversiteler, 16.000 erkek ve kız talebesi bulunan üniversite şehri Semerkande, Rusların bu cumhuriyetlerde kurdukları ilim akademilerine, jeoloji ekspedisyonlarına, Horezm ve Penckentte yapılan arkeoloji ekspedisyonlarına, dağlarda kurulan metereoloji istasyonlarına, spor'un gelişmesine, kış sporuna, yüksek dağlara tırmanmalara dair Sovyet haberlerini birbiri arkasından sıralayıp, müşahitlerin ifadelerini dahi nakledebilirdim.

Sovyetlerin Türkistandaki imar işlerindeki eksiklerini gösteren materyal bizzat Sovyet matbuatının kendisinde dahi bol bulunmaktadır. Meselâ, bazı şehirlerde kibrit ve tuz gibi iptidaî mevad bulunamıyor. 1948 de 1.250.000 ton petrol istihsal olunan Neftdağ şehri civarında evleri aydınlatmak için gaz bulunamıyormuş. Fakat bunlar Türkistana has zuhurat olmayıp, sadece Sovyetlerin yevmi hayatında her vakit müşahede olunan işlerdir, ki onlar hakkında Sovyet ahalisi «mademki cihanşümul gayeleri tahakkuk ettirmek için

uğraşıyoruz, o halde bazı geçici mahrumiyetlere katlanmaya alışmalıyız» diyerek alıştırılıyor. Sovyetlerde eksikler her vakit çok bulunmuştur, fakat onlar tarafından kurulan makine yine çalışmakta devam etmektedir.

Üç sual

Türkistanda yeni kurulan büyük şehirler, demiryolları, otoyollar ve fabrikalar bizatihi ehemmiyeti haizdirler; fakat, biz bu ülkedeki milliyet meselelerini incelerken bu olaylara başka bir kıstasla yanaşmak mecburiyetindeyiz. Her şeyden evvel şu üç soruya alınması icabeden cevaplar bizi yakından ilgilendirir, Türkistana ait Sovyet neşriyatını okurken bu sorular her vakit önümüze gelmektedir.

Evvelâ: ne için Sovyetler Türkistandaki imar işlerinde böyle olaganüstü hummalı bir acelecilik gösteriyorlar? Ne için bu ülkedeki imar işlerine, Sovyetler Birliğinin diğer ülkelerindekine nisbetle, bu kadar büyük ehemmiyet atfediyorlar. Sovyetlerin Türkistana karşı göstermekte oldukları bu fevkalâde «itina» larında ne gibi pratik bir maksad ne gibi nihaî bir gaye gizlenmiş bulunuyor?.

Saniyen: ne için Sovyetler 1926 senesi tahriri nüfusundan sonra, istatistiklerinde milliyetlere göre malûmat vermekten, her yerde, bilhassa Türkistanda bu kadar kaçınıyorlar?. Ne için her sene yapıldıkları şüphesiz olan bu sayımların ayrı kavimlere ait olan cihetleri ve neticeleri devletin bir sırrı telâkki olunuyor?.

Salisen: Türkistanda medenî mahsulleri ve kıymet biçilmez sanat âbideleri hâlâ yerin üstünde ayakta duran ve arkeologlar tarafından yer altından her sene sayısı artmak üzere kazılıp çıkarılmakta olan bir buyük medenî millet hâlâ yaşamış olmalıydı. Bu milletten geçmiş asırlarda yüzlerce âlimler, filozoflar ve sanatkârlar çıkmıştı. Bunlardan biri olan Horezmli El-Birunî, şimdi Sovyet âlimlerinin de tasdik ettiği üzere, daha XI. asırda arzın güneş etrafında dolaşması nazariyesine vakıf olduğu gibi, arzın muhtelif noktalarında yapılan tul ve arz ölçüleri neticesinde tesbit ettiği ekvatör ölçüsü dahi muasır heyetşinasların tesbit ettikleri kilometre adedinden pek az bir fark arzetmişti. Aynı El-Birunî bugün Fergana vilâyetinde, Şurab kömür ocakları ve Neftdağ yanında, mevcut olan İsfara şehrinde, evlerdeki ocakların borularla getirilen gaz ile teshin edildiğini anlatmıştı. Bu yüksek kültürlü ahalinin halefleri nerede?. Bu milletin halefleri Türkistanın imar işine iştirak ediyorlar mı?. Dünyaya karşı sımsıkı kapatılmış olan bu ülkede, Sovyetler, dünyadan gizli bir halde, bu eski kültürün hamilleri olan millete karşı ne yapıyorlar?.

Biz Sovyet matbuatında bu sorulara mukni cevap bulamıyoruz. Bu hususta bize ancak hür memleketlere iltica edenler faydalı olabiliyorlar. Sovyet âlimlerinin yerli millî diller ve edebiyatlara, yerli halkların millî tarihlerine dair yazdıkları, aynı Sovyet âlimlerinin etnografya ve arkeoloji meselelerine ait çok tarafgirane izahları, eski medeniyetin hamili olan bu milletin hâlâ yaşamakta olduğuna, fakat onun imhası yolunda çok ısrarlı bir mücadelenin devam edip gitmekte olduğuna şehadet etmektedir.

Yeni kurulan şehirler ruslaştırma ocaklarıdır

İkinci cihan harbi zamanındaki mülteciler arasında pek çok münevver Türkistanlılar, kızıl subaylar bulunduğu halde Keşmir, Afganistan yolu ile Hindistan'a ve Pakistan'a iltica eden ve oradan, (bazan İran yolu ile) Suûdî Arabistan'a ve Türkiye'ye gelen yeni muhacirlerin çoğu köylülerdir, ki kadın ve çocukları ile birlikte Sinkiyang'dan ve yahut Rus sınırlarını muhtelif yerlerden Sinkiyang üzerinden geçerek gelmişlerdir.

Harp zamanında gelen münevver Türkistanlılardan ancak «Sarı Arka» tesmiye olunan Orta Kazahistan sanayî şehirlerinin kuruluşunda bizzat iştirak etmiş olan bir Kazah mühendisinin sözlerini nakletmek isterim. 1941 senesinde Kızılorduya celbebildiği zaman bu zat evvelce idealize etmiş olduğu Sovyet Kazahistan imarcılığında tam bir hayal kırıklığına düşmüş bulunuyordu. Bu zatın sözlerine ve Sarı Arka şehirleri kuruluşunda iştirak etmiş olan diğer münevverlerin, o cümleden miralay S. Urazbayev'in ifadelerine göre, bu şehirler bidayette daha ziyade siyasî maksadlarla, iç Rusya (RSFSR) dan göçürülmekte olan Rus muhacirlerini yerleştirmek için bina olunmuşlar, fakat bidayette Sovyet matbuatında ilân ettikleri gibi, yerli Kazah köylülerini ve sürü sahiplerini şehir hayatına ve sanayî işlerine alıştırmak maksadile yapılmış değillerdir. Balhaş Gölü kenarında Bertis şehri yapılırken bu yeni şehirlerin kuruluşunda muhacir yerleştirmekle beraber yerli ahaliyi ruslaştırmak gayesine matuf cynique plânların göz önünde tutulduğu meydana çıkmıştır. Bu husus da, Kazah münevverlerinin «sizi şehirlerde yerleştirecek ve mesud edeceğiz» mealdeki propagandasına güvenerek bu yeni şehirlerde yerleşmek isteyen Kazah köylü zümrelerini tiksindirmiştir. Anlaşılmış ki bu şehirlerin, hattâ onların ayrı mahallelerinin iskân plânları Moskovada tertip ediliyor ve bu plânlara göre muhacirler Rusyanın muhtelif kısımlarından getirilerek kendilerine tayin olunan mahalle ve evlere yerleştiriliyormuş. Hiç bir şehir, hiç bir mahalle, hattâ hiç bir apartıman bloku bir şehir yapılıp bittikten sonra yerli Kazahlara tahsis edilemezmiş. Onlar ancak yeni gelen Rus muhacirlerile karışık bir surette yerleştirilmeli imişler. Fabrikalarda ve ocaklarda çalışan Kazah amele kadını kendisi işde iken çocuklarını Rus komünist mürebbiyeler tarafından idare edilmekte olan kreşlerde bırakmak mecburiyetindedirler. Burada bu çocuklarla ancak rusça konuşuluyor. İyi rusça bilmeyen bu Kazah kadınları bir zaman geçtikten sonra bu fabrika kreşlerinde yetiştirilen çocuklarile rusça konuşmak mecburiyetinde bırakılıyorlar. Bolşevikler bu siyasetlerini tekmil Gayrı-rus ana babaların çocuklarına tatbik ediyorlar. Bunun neticesinde bozkırlarda kurulmuş olan bu kapalı şehirlerin hayat şartlarında hemen bir tek nesil içinde ruslaştırılabiliyorlar. Aynı şeyleri miralay Urazbayev Çimkent şehrinde kurulan çinko fabrikalarında çalışan Kazah amelelerinin çocukları hakkında söylemiş, fabrik amele çocukları ve aileleri için, kreş usulünün, muhtelit apartıman ve mutfak usulünün Sovyetlerin mahirane düşünülmüş mecburi ruslaştırma müesseseleri olduğunu anlatmıştır. Bu husus Müslümanların çocuklarına kendi din ve milliyetlerine göre dinî ve millî terbiye vermenin yasak edilmesile tahakkuk ettirilmektedir.

Sovyetlerde neden milliyetlere göre istatistik verilmez

Milletlere göre istatistik meselesine gelince, zikri geçen mühendisin, şayanı itimad ilk kaynaktan (bir Sovyet «Milletler Şurası» azası ağzından) naklen bana anlattığı şu vaziyet çok calibi dikkattır: Sovyet Rusyada bilhassa Türkistan gibi bir ülkede Sovyet sayımlarında milliyetlere göre toplanan malûmat katiyen neşredilemez, çünkü bu malûmat ayrı cumhuriyetlerin mümessillerinden teşekkül eden «Milletler Şurası»ndan daha yüksek olan «TSK» nin, yâni Komünist Partisi Merkez Komitesinin bir şubesine ait devlet sırrı sayılır. TSK'nin bu şubesi milletlere, onların hayat ve mematına, dil ve edebiyatlarına taallûk eden tekmil istatistik malûmatı münhasıran kendi elinde bulundurur, kızılordu Erkânıharbiyesi için askerî sırlar ne ise, TSK için de, en ciddî mahrem sır teşkil etmek bakımından, milliyetlere ait istatistik de böyledir. «Milletler Şurası» azaları dahi öteki şubeden bu mevzua dair hiç bir malûmat elde edemez. Millî dillere ait takip olunacak Sovyet siyasetinin prensipleri TSK nin bu şubesinde işlenir, sonra, tatbikatına dair tafsilât ve programları işlenmek üzere, gereken vekâletlere yahut parti teşkilâtlarına gönderilir. Muntazaman takip edemediğim muhaceret basınında TSK'nın millî meselelerle uğraşan bu şubesine dair fazla bir malûmata tesadüf etmedim.

Millî dil meselesinin hakikî mahiyeti

1945 senesinde Sovyetlere şayanı esef bir şekilde teslim edilmiş olan bu Kazah mühendisinin bana verdiği bu malûmat müteakip hâdiselerle teyid edilmiştir. Sovyetler Birliğindeki Türk kavimlerinin dil ve tarihleri meselelerine Sovyet ve muhacir basınında bir çok eser ve makaleler tahsis edilmiştir. Sovyetlerde çıkan eserler meyanında Türkistan kavimlerinin dil ve edebiyatı meselesinde baş mütehassıs sayılan Prof. *N. A. Baskakov*'un «SSSR'de Türk kavimleri, onların edebiyatları ve edebî dillerinin inkişafı» unvanile neşrettiği eseri (*Voprosı Yazıkoznaniya*, 1952) dir ki Dr. *Stefan Wurm*'in bir makalesile birlikte G. E. Wheeler tarafından ingilizce olarak bugünlerde neşredilmiştir. *(The Turkish Languages of Central Asia: Problems of Planned Cultural Contact.)* Bunlardan anlaşıldığı gibi *mahallî edebî dillere ancak propaganda ve aynı zamanda yerli kavimleri ruslaştırma siyaseti için bir âlet olarak ve muvakkaten kullanılan bir âlet olarak bakılmaktadır.*

Diğer müslüman kavimlerile müşterek olan kelimeler 1926 senesinden başlayıp, tedricen ve plânlı bir surette uzaklaştırılmakta, yerlerine rusça kelimeler yahut ancak muvakkaten kullanılan mahallî uydurma kelime ve ıstılahlar geçirilmektedir. Yerli dillere geçen rusça kelimeler, evvelce bu kelimelerin yerli dillerin ahengine uydurulmuş şekillerinde bırakılıyordu. Biraz sonra bu usul ancak bu yerli şivelere Çarlık zamanında geçmiş olan kelimeler için caiz görülüp, Sovyetler zamanında geçmiş olan rusça kelimeler için ayrı hukuk kanunlaştırıldı. Buna göre Sovyetler devrinde kabul olunan rusça kelimeler muhakkak Rus telâffuzuna ve imlâsına göre yazılıp okunacak ve söylenecektir. Bu yoldaki yeni bir inkişaf ise yakında mahalli gazetelerde (meselâ *«Kızıl Kırgızıstan»* 6. 6. 1953) ilân olunan kaidedir ki buna göre Çar zamanında yerli Türk lehçelerine geçen rusça kelimeler dahi «hemen ve mutlak»

rus imlâ kaidesine ve telâffuzuna göre yazılacak, okunacak ve söylenecektir. Millî dillerin plânlı olarak ruslaştırılması işi şimdi yavaşça ve geniş çapta bu dillerin nehiv (sentaksis) hususlarına da teşmil edilmektedir. «Modernleştirme» şiarı altında yerli dillerin bünyesine tecavüz tertibatını Sovyetler kendilerine komşu memleketlerdeki Türklerin dillerine tatbikini de «dostları» ve «hayırhahları» (soçuvstvuyuşçiye) vasıtasile propaganda ettirmekte ve bir modern yerli meta şekliyle ileri sürmektedirler. Yakın senelerde «benimsenmiş» olan Şarkî Türkistan (Sinkiyang)ın yerli diline karşı da Sovyetler eski müstemlekelerindeki dil siyasetini tatbik etmektedir. Şimdi orada da «yeniden ıslah olunan Uygur edebî dili» esasına yerli ahali ekseriyeti tarafından yadırganan bir lehçe alınmaktadır ki, bu sayede bu dil diğer Türkistan sun'î mahalli edebî dillerinden büyük bir fark arzedecektir. Çünkü Bolşeviklerin pek doğru olarak anladıkları gibi, *dil ve sanat milletlerin medeniyet ve ruhlarını inkişaf ettirmek için olduğu kadar onları soysuzlandırmak için de başlıca amaç işini görmektedir.* Dil, tiyatro ve radyo Sovyetlerin başlıca binek atlarıdır.

Sovyetlerin «yerli kadrolar», «tenvir» ve «darbeli imar» siyasetleri hakkında köylü muhacirlerin sözleri

Sovyetlerin Türkmenistandaki imar siyasetleri için petrol istihsal merkezi olan Neftdağ şehrinden İrana geçen bir köylü şahidin ifadeleri vardır. Buna göre buradaki Sovyet siyaseti aynı Kazahıstandaki siyasetin ta kendisidir. Yeni muhacirler arasında yüksek tahsil görmüş yahut Ferganada Şurab, Kızılkaya, Türkmenistanda Bayramalide mühendis mektebi, Aşhabadda Türkmen tehnikumu, Ayagöz ve Kızılarvattaki demiryolu mektepleri gibi sanat mekteplerinde tahsil etmiş zevata, keza traktör ve montaj istasyonlarında ve «selmaş» denilen köy makina istasyonlarında çalışmış olan kimselere rastlıyoruz. O halde biz «kadro yetiştirmek» hususunda Sovyetlerin yazdıklarını ve söylediklerini dahi kontrol edebilecek vaziyetteyiz. Hemen söylemek icap ediyor ki, bu mekteplere yerliler, resmen olmamakla beraber, yine filen tahditle alınıyorlar, bir çok yerlerde bu mektepleri ikmal edenler mütehassıs amele değil, «kara işçi» olarak çalıştırılıyorlar.

Köylü muhacirler Sovyet siyasetini kısa fakat şe'nî olarak tavsif ediyorlar. Bunların bu tavsifleri ortalama Türkistanlılarda sağlam fikir hâkim olduğunu gösterir. Bunlardan biri, Bahtı şehrinin ve Doğu Kazahistanda Bukhtarma hidroelektirik istasyonu inşasında çalışmış ve nihayet, Türkiyeye gelmiştir. O diyor ki, «onlar (Bolşevikler) posta uçaklarından her gün bir kaç kilo (pud) ağırlığında gazete atıyorlar, fakat onları kim okur? Bize gazete okumakla ne çıkar, biz yalnız soruyorduk: neden bunlar (yani Hür Dünya) Japon'lara attıkları o bombaları onlara (Bolşeviklere) atmıyorlar? Onların (yâni Bolşeviklerin) silâh, uçak, casuslar ve Çinlilerden başka hiç bir tarafları yok. İşte halk düşünüyor, yoksa onların (Bolşeviklerin) dediği gibi gerçekten de bu Allah yok mu? Onlara gazeteleri yahut satılık «carçı» ları (yâni propagandacıları) değil, milletin ümitsizliği yardım etmektedir. Onlar on ise, biz onbiniz, fakat onlara karşı bir iş yapmıyoruz.» Kendisine «Türkistan halkı

acaba Afganistan yahut İran gibi komşu ve kardeş kavimlerden yardım gelmesini ummuyorlar mı?» sorusuna bu köylü şöyle bir cevap vermiştir: «Hayır, çünkü dünyada bir tarafta onlar, bir tarafta bunlar var, bunu bilmeyen yok; ya onlar yaşar, ya bunlar, bunu bilmeyen yok. Yalnız onlara esir olmayanları koruyun diye dua ederler, çünkü onlardan kaçanlara da sığınacak yer ister.»

Bu adamın dediği bu onbinler şimdi, Afganistan, Pakistan, İran, Hicaz ve Türkiye'de dağınık halde bulunuyorlar. Yalnız Hicaza iltica edenlerin sayısı 18.000 e vâsıl olmakta oduğu söyleniyor. Gazetelerde (meselâ *The Times*, 24. 6. 1954) bugünlerde sık ismi geçen Suudî Arabistanın Hamassadaki memuru «Türki İbn İşan» ve maiyetini teşkil eden 40 kişi de, işittiğimize göre, bu muhacirlerdenmiş. Bu nevi muhacirler kendi seviyelerindeki mü'min müslümanlarla güzel anlaşıyorlar ve muvaffakiyetle geniş ölçüde propaganda yapıyorlar.

Bu yeni muhacirler Sovyet tedbirlerinin «darbe» mahiyetinde yapıldığını söylemekte müttefiktirler. Onlara göre: «Sovyetler acele ediyorlar, yollar yapmakta olsun, fabrikalar kurmak ve yeni Rus köyleri, Rus kolhozları tesis etmekte olsun hep hızla ve acelelikle iş görüyorlar. Kendileri biz bunu, Amerika'yı geçmek için yapıyoruz diyorlar. Fakat onların diğer maksatları var, onlar en kısa bir zaman zarfında bizim memleketimizi Rus muhacirleri ile doldurmak istiyorlar. Onlar hiç bir şeyi bizim için bina etmiyorlar, ötekiler için yapıyorlar ki, binlercesi aileleri ile birlikte demiryolu istasyonları civarlarında ve biz müslümanların evlerinde yaşasınlar.» Önce Sovyelerde mühim memuriyetlerde bulunan, dolayısile memleket dahilinde çok gezmiş ve çok görmüş olan Ferganalı bir Özbek bugün Mekke'de yaşamaktadır, o şimdi komünizmden çok uzak inanmış bir müslümandır, geçen sene İstanbul'a gelmişti. O bana şu sözleri söyledi: «Sovyetlerin ruslaştırma siyasetleri müthiş bir ısrarla, can sıkıcı bir sokulganlıkla ve kurnazca hareketlerle yapılıyor. Zamanla pek de bariz olarak açığa vurulan bu Rus karakteri bizim eskiden dost gördüğümüz Rus arkadaşlarımıza karşı dahi bir nefret hissi uyandırıyor. Demek bunlar hiç bir zaman samimî değildiler. Bu yüzden bizim çocuklarımız dahi Rus dilini, bu dile karşı vaktiyle bizim yaptığımız gibi bir sevgiyle öğrenmiyorlar, bu yüzden bizim çocuklarımız mekteplerde çok geri kalıyorlar.»

Yeni gelen bir Türkmen muhaciri Tahranda yaşamakta olan bir tanıdığımıza yeni kanalların inşası esnasında Bolşeviklerin yerliler üzerinde yapmakta oldukları mezalim ve keyfî hareketlere dair müthiş şeyler söylemiştir. Onun dediğine göre, hudud tanımayan bir diktatörlük bütün bir milleti hızla felâkete sürüklemektedir. Türkmenistanda yeni inşa edilmekte olan kanallar üzerinde yüzbinlerce yeni Rus muhaciri yerleştirilirken halkın buna karşı koymaması imkânsızdır. İşte o gün, Türkmenler Rusyanın başka yerine nakledileceklerdir. Münevver Türkmenler bu acı hali dehşetle beklemektedirler. Çar zamanında Türkmenistanda ancak tek bir «devlet çiftliği» vardı, o da «Murgab devlet çiftliği» idi. Bu çiftliğin müdürü Murgab nehri suyundan istifadede keyfî hareket ederse Türkmenler Taşkentteki valiiumumiye, hattâ

Petersburg'a gidip şikâyet edebiliyorlardı. Şimdi ise tekmil Türkistan tek bir devlet çiftliğine dönmüştür ki, bunun Moskovada oturan müstebit müdürü insanla hayvan arasında fark görmüyor, keyfî hareketlerinden şikâyet edilebilecek başka bir büyük de yoktur.

Rus vilâyetlerine gönderilen ve giden münevverler

Münevver Türkistanlılar vatanlarında millî hissiyatları yüzünden takib olunuyorlar, bunlardan ciddî bir faaliyette bulunmıyanlar dahi ihtiyat tedbiri olarak sürgüne gönderiliyorlar. Bu nevi münevverlerin karekteri zayıf olanları Rusya içersindeki uzak vilâyetlere sürülmesi sonunda kalın Rus muhiti içinde kaybolacaklarını bildikleri halde, oralarda kendilerini milliyet yüzünden takib eden olmadığı için oralarda kalıyorlar. Zaten Rusların istedikleri de budur. Halbuki münevverlerin ekseriyeti ne kadar takibata uğrarlarsa uğrasınlar, vatandaşları yanında kalmayı, sürgün müddeti bitince tekrar vatanlarına dönmeyi, tekrar nefyedilip, tekrar dönmeyi tercih ederler. Umumiyetle şehir ve köylerdeki bütün mukavim unsuru sürgüne göndermek usuldendir. Bu tedbirlerle bugün milletleri kaynatmak için bir «Sovyet kazanı» haline getirilmek istenen Türkistanda kaynamakla pişmeyen unsurlar yok ediliyorlar.

«Bâkir araziyi benimseme» siyaseti

Sovyetlerin, iktisadî tedbirler perdesi altında geçirmekte oldukları tedbirlerin son safhası, Rusya Komünist Partisi icra komitesi (TSKP) nce bu sene 2 mart oturumunda kabul olunup 31 martta tekmil Türkistan gazetelerinde münteşir geniş hükûmet izahları ile tatbikata konulan «işlenmemiş bakir arazi'nin benimsenmesi» kanunu ve onunla başlanan muazzam hareketlerdir. Mayıs 11 de «Pravda» Kazahıstanda 6.300.000 hektar yerin «darbe usulü» ile iki senede «benimseneceği» ni, 16.000 traktörün ve 50.000 makinistin yeni makineli Rus muhacirlerinin hemen gönderilmekte olduğunu yazdı. Parti genel sekreteri Khruşçev bizzat kendisi Kazahıstan başkenti Alma Ataya uçakla hareket ederek bu «darbeli» tedbirleri yoluna koydu. Araziyi binlerce senelik sahipleri elinden «darbeli» surette olarak Rus muhacirlerine «benimsetmek» işi, komşu cumhuriyetlerde bu altıncı «Beşyıllık plân» devrinde belki tatbik olunmıyacak, fakat oralarda başka bir şekillerde yapılacaktır. Özbekistanda pamuk ekim sahası 1954 senesinde 1.148.000 hektara, 1956 da ise 1.358.000 hektara; Türkmenistanda aynı pamuk ekim sahası 180.000 hektara, 1958 de ise 230.000 hektara çıkarılacaktır. 1952 de tertip edilen «agroles» (ziraat ve ormanlaştırma) projesine göre, Amuderyâyı Hazar deniziyle birleştirecek olan «Büyük Türkmen kanalı» üzerinde 8.441.000 hektar yer iskân edilecek ve buraya Sovyet bilginlerinin tayinine göre, 12.000.000 göçmen, yâni Rusyalılar yerleştirilecektir. Şimdi bu plân gayrımuayyen bir zamana bırakılmıştır, fakat onlar o plâna gecikmeden dönmek niyetindedirler. Sovyetler Cenubî Türkistan'da yine «darbeli şekilde» yeni bir «Karakum Kanalı» inşa etmektedirler. «Türkmenistan Ulûm Akademisi» bu 1954 senesinde Murgab ve Tican sahasında ayrılacak olan 400.000 hektar yerin plânları ile meşgul olmakla tavzif edilmiştir. («Komünist Tacikistan», 30. 3. 1954.)

Demek Kazahıstan'da doğrudan doğruya Rus muhacirleri eliyle benimsenen «Bakir yerler,» Türkmenistan'da şimdilik Akademik yollarla tahakkuk ettiriliyor. Tacikistan ve Kırgızıstan için de buna benzer «benimseme plânları» tertib edilmiştir.

Komşu ülkeleri istilâ hazırlıkları

Sovyetlerin, Moğolların ülkeleri de dahil olmak üzere, Ortaasyada tatbik etmekte oldukları millî siyasetlerinin gelişmesini öğrenmek, fikrimce şu hususları belirtmektedir:

Evvelâ Sovyetler, Ruslardan ve onların boyunduruğunda bulunan ve fikirlerince boyundurukları altına girmeleri mukadder milletlerden umumî dilleri rusça, fakat etnik hususiyetleri silinmiş (disethnisiert) yeni bir tip insan yetiştirmeyi, az meskûn, fakat stratejik bakımdan mühim yerleri bu halita unsurlarla iskân ederek kendilerinin Asya'da hâkimiyetlerini temin etmeyi kat'î olarak kararlaştırmışlardır. Onların az meskûn ve Türkistan'a komşu dış ülkeleri işgal etmek ve bunları Türkistan'da hızla vücude getirecekleri halita milyonları ile iskân etmek ve sovyetleştirmek hakkında muayyen plânları muhakkak ki vardır. Türk dilinin soysuzlandırılması ve parçalanması gibi İran ve Arap dillerinin parçalanması hakkında da plânları vardır. Bir âlim olduğu kadar devlet adamı olan İranlı Takizade farsçayı Saadi ve Hafızın dilinden ayırma tedbirlerine karşı vaziyet almıştır ki, bu yolun yolcuları «Tüdehciler» dir. Yakında Prof. V. Gordlevski şerefine neşrolunan bir armağanda Arap dilini müteaddid edebî dillere ayırmanın plânını («Arap âleminde edebî dil ve yazı ıslahı meseleleri») görüyoruz. Sovyet dostu bir Amerikalı âlim *John de Francis*, Çin dilinin ne gibi müstakil edebî dillere taksim etmek ve bunu Çin komünistleri eli ile tahakkuk ettirmek hakkındaki plânlarını bize mufassalan anlatmaktadır. (*Nationalism and Language Reform in China*, 1950). Sovyetler, Garbî Çin İslâmların, «Düngenler»in dili için de Rus alfabesi esasında bir Siril alfabe işleyip «Sovyetskaya Etnografya» nın bu seneki Haziran nüshasında ilân ettiler. Demek din farkından istifade ederek bu Müslüman Çinlileri ötekilerden daha evvel kendi Rus kültürü camiasına katmışlardır.

Bir müslüman muhacirinin komşu müslüman kavimlerine ihtarı

Şimdi Sovyetler, Sinkiyang ve Tibet' de yerleştiler. Türkistan'da istilâ ve iskân orduları yetiştirirken, bunları bilhassa Türkmenistanda yerleştirilmek isterken, bu milyonlarla Afganistan ile Şarkî İrana yayılmak gayesi güdüldüğü aşikârdır. Fakat İslâm âlemi Sovyetlerin bu müthiş plânlarını tedricen öğrenmeğe başlamıştır. Müslüman muhacirlerden birinin İslâm milletlerine hitaben yazdığı bir yazıda ezcümle şu sözler bulunmaktadır: «Geçen asırda Ruslar İngilizleri bertaraf ederek İslâmın en eski merkezleri olan Buhara, Semerkand, Curcaniye (Horezm) ve Merv şehirlerini işgal etmişlerdir. Şimdi ise İngiliz ve Amerikalılara rekabet ederek ikinci işgal hattı kurmak istiyorlar. Onlar bu işlerinde müttefikleri olan Çinlilerden de istifade edecekler. Eğer onlar bu ikinci hattı da işgal edip Belh, Herat, Nisabur, Rey (Tahran), Tebriz ve İstanbul gibi merkezleri ellerine geçirecek olurlarsa İslâm

âleminden ne kalacaktır? Ruslar kelimei şehadeti açık söylemek hakkımızı elimizden almışlardır. Bu kelime yazılan Arap harfli bir kağıd bir müslümanın cebinden çıkarsa, yahut evinde taharriyat esnasında bulunursa, bu Müslüman ölüm yahud sürgün cezasına çarptırılmaktadır. İmam Buharî'nin, Maturidî'nin, Zahireddin Marginanî'nin ve Ebu Bekr al-Şaşî'nin, Farâbî ile İbn-Sinân'ın vatanlarında Allahın ismini söylemek yasaktır. Rusyada yaşayan milletler için millî vatan tanımamak, malı mülkü gasbetmek, ev ve toprağı devlete maletmek bu Deccallara milyonlarca insan kütlelerini, ev barkından mahrum aileleri sizin memleketlerinize kısa bir zaman zarfında göç ettirmek imkânını verebilir. Nasıl onlar bizim memleketimizi böyle işgal etmişlerdi. Bir tarafı Cehennem olan Deccalın diğer tarafı Cennet olduğunu ve insanları bu tarafı ile aldattığını bunlar pek iyi öğrenmişler. Başlıca Rus muhacirleri için inşa ettikleri Fergane ve Stalin Kanalları bir Cennettir. Dışarıdan getirdikleri Müslümanlara burasını gösterirler, burada bunların rastladıkları her yerli İslâm bizim hayatımız Cennet hayatıdır, dünyada bizden mes'ud kimse yoktur diye söylemek mecburiyetindedir. Halbuki pamuk için tahsis edilen bu yeni kanalları imar için bunların arkasında binlerce sene devam edegelen mâmur sahalar, meyva bahçeleri, tarla ve kanallar tahrib edilmiştir. Bu kısmı Cehennemdir ki onları sizlere göstermezler. İkinci Cenneti Taşkent şehridir, burada Rus nüfusu son senelerde evvelkinin beş misli artmıştır, fakat Rus sokaklarına sizlerden gelen ziyaretçileri aldatmak için müslüman isimleri vermişler. Bir iki cami de bırakmışlar. Tayyare meydanları, Üniversite ve tiyatro sabunla yıkanmış gibidir. Dünyanın en kuvvetli radyolarından olan Taşkent radyosundan Hind, Arap, Fars, Çin v. s. dillerde burasının Cennet olduğunu söyleyen nutuklar bütün gün ve gece söylenir. Halbuki bu şehirdeki bütün dindar ve milliyetçi insanlar sürülmüş, şehrin etrafında kömür madenleri ve fabrika sahalarındaki tekmil müslüman köyleri yıkılmış, herkesin arâzi ve meskenleri ellerinden alınmış. Camilerden eser yok. İşte buraları Cehennemdir. Onları elbette gelenlere göstermezler.»

İşte Sovyetler Birliğindeki İslâmların dine dayanan hissiyatı budur. Diğer müslüman kavimleri dahi kendi ülkelerinin işgal tehlikesine maruz kaldığını müdriktirler, çünkü Bolşeviklerin kendileri buna inanmakta ve plânlarını açıkça yazmaktan ve söylemekten de çekinmemektedirler.

Asyadaki gelişmeler karşısında Sovyetler artık serbest değiller

Sovyetlerin Orta Asyada tatbik ettikleri millî siyaseti öğrenme neticesinde aydınlanmakta olan diğer hakikat da, Çin ve Tibet'in ve Cenubî Şarkî Asyanın bazı kısımlarının sovyetleşmesi neticesinde Moskov Sovyetlerinin — kendilerince önceden görülmemiş bir çapta — Asya işlerine karışmış olmalarıdır. Onlar artık bundan geri dönemezler. Onların elleri artık serbest değildir. Onlar ancak bütün stratejik noktaları tahkim etmek mecburiyetindedirler. Eğer XIII. asırda Moğollar Çini Moğolistandaki Karakurum'dan idare etmedilerse, Sovyetler de Uzak Doğu ve Cenubî Asya işlerini Moskova'dan idare edemeyeceklerdir. Onlar orada, Asyanın kendisinde, onun göbeğinde, iş başında bulunmalıdırlar. Asyada hâdiseler şimdilik onların lehine dönüyor,

çünkü Asya kavimleri artık Garp sömürgecilik sistemine tahammül edemiyorlar. Bu vaziyetlerden istifade ederek emellerini tahakkuk ettirmek isterlerse, bugün Kızıl Çinin eli ile tuttukları «Asya Asyalılar içindir» şiarının tehlikelerini de önlemek için, siklet merkezlerini Türkistandan, Yakın Şarkta muvaffakıyet kazanacak gibi görünürlerse, Kafkasyaya nakletmek yolunu tutacaklardır. Milletlerin hak ve hukuku onlar için bahis mevzuu olamaz, çünkü ancak kendi dâvalarının kutsiyetine inanırlar. Her halde Asyada Komünizmi tam olarak tahakkuk ettirmek onlar için son derecede cazip bir keyfiyettir. Eğer Sovyetler kafalarını, bir yerde, kayalara çarparak parçalamazlarsa, onlar Çini kendi ellerinde sıkı tutmak isteyeceklerdir. Çin ve Hindistan gibi nüfusu kesif olan ülkeler için Sovyet akvam halitasının tehcirinde korkulacak bir iş yoktur. Amerikalılar Sovyetleri harp dolayısile silâhlandırmakla çetin bir vaziyete düştülerse, Sovyetler de Uzak Doğu dâvaları dolayısile Çinlileri teslih etmekle kendi başlarına bir belâ almışlardır. Çinliler yalnız silâhlanmadılar, savaşçı bir millet olarak ortaya atılıyorlar, hiç olmazsa onlara bu gurur gelmiştir. Sovyetler, Asya hâkimiyeti işinde bunları kuvvetli bir rakip sıfatı ile karşılarında bulundurmamak için Moskova'nın «büyük birader» sıfatı ile müdahelesi yolunu tutacak, Sinkiyang ve Dış Moğolistan gibi yerleri ellerinde bulundurarak onlara kontrol imkânını vermemek isteyeceklerdir. Sinkiyang'da demiryolları yapılırsa dahi, bu yol sahalarının Çinliler tarafından iskânına imkân vermeleri şüphelidir, çünkü mantıkî düşünce onlara buralarını kendi iskân ve tehcir plânlarını tatbik için ellerinde bulundurmak lüzumunu gösterecektir. Nasıl ki Düngenleri de öteki Çinlilerden ayırıyorlar.

«Bâkir araziyi benimseme» siyasetinin Sovyetlerin umumî Asya siyasetlerindeki yeri ve mahiyeti

Sovyetlerin Asyadaki müstakbel rolleri hakkında bu gibi düşünceler ne derecede doğru olur, bundan sarfınazar, bizim için şüpheden âri olan bir keyfiyet vardır ki, o da «işlenmemiş bâkir arazinin benimsenmesi» yolunda tekmil Sovyetler Birliği mikyasında yapılmakta olan seferberliğin arkasına gizlemek istenen büyük plânlardır. 13 milyon hektar yerin «darbe şeklinde» iki senede işgal ve iskânını hedef edinen, Moskovada, şenlikler ve Rus milleti için tarihin en büyük günü diye tavsif edilen, ünüversiteler, gençlik seferber edilen bu muazzam işin ilk hedefi Başkurtlar, Kazahlar ve Buryat-Moğollar olmaktadır. Sovyet Vükelâ Heyeti tarafından kabul olunup 30 Martta ilân olunan bu «benimseme»talimatında, bu işde «güzel bir başlangıç» olmak üzere Mart ayının ilk üç haftasında Kazahıstan hüûkümetinin 100.000 hektar, Başkürdüstan hükümetinin, aynı müddet zarfında, 160.000 hektar ve Buryat-Moğol muhtar vilâyet hükümetinin de 100.000 hektar arazisi yerli ahali elinden çarçabuk gasbedilivermesi zikredilmiştir. Başlıca Türkistanda cereyan etmekte olan bu, tarihte emsalsiz, gasb hâdiseleri Sovyet dış propagandalarında gûya Sibiryada ve Don taraflarında da tatbik olunmakta olan iktisadî tedbirler olarak ve «zıraat sahalarının genişleştirilmesi» şeklinde tavsif olunmaktadır. Buna *The Times* gazetesi dahi (9 haziran 1954) sadece inanıvermiştir. Hattâ bu iş Sovyetlerin köylüleri kollamak gibi iç siyaseti gûya, Khruşçev'un temsil

ettiği yeni bir siyasetmiş gibi manâ verilmektedir. Halbuki bütün bu «bâkir toprakları benimseme» seferberliği Sovyetlerin cihan mikyasındaki siyasetlerinin yeni bir cilvesi olup bilhassa Asya meseleleri bakımından başta gelen büyük tedbirleridir.

Sovyetler bu siyaseti daha 1929—1930 da tatbika başlamak istemişlerdi. Bunun yürütülmediğini burada Prof. W. Poletika izah ettiler. İhtimal o senede bu tedbirlerin durdurulması Stalin'in müdahelesi ile olmuştur. Herhalde bu muazzam plânlar, şimdi Kazah, Başkurt ve Buryatların elindeki araziyi bir harp vaziyeti gibi, fevkalâde bir şeraitte işgal etmekle başlanmıştır. Uzak istikbal için Obi ve İrtış nehirlerini Aral gölü ile, Amuderyayı Hazar denizi ile birleştirecekleri mutasavver kanallara bağlanan bu plânlar 1954—1958 seneleri, demek olan «Altıncı beş yıllık plân» devrinde Kazah, Başkurt ve Buryat isimleri ile adlanan cumhuriyetleri beş sene sonra bu kavimlerin adları ile adlandırmayı «artık lüzumsuz» yapmak hedefini gütmektedir. Her halde Garbî Kazahıstan vilâyetlerini (Bükeyorda, Ural, Turgay vilâyetlerini) Alma Atadan idare eden bir cumhuriyete bağlamayı lüzumsuz kılmak günün meselesidir.

İşte Bolşeviklerin plânları böyle. Acaba Orta Kazahıstanda ziraat hayatının inkişafına bugüne kadar tarihte her vakit engel olan tabiî şartlar, erken basan soğuklar ve kırağı (Kırav) Sovyetler tarafından değiştirilebilir mi? Sovyetler suhunet derecesi sıfır altında 50 ve üstünde 50 arasında dolaşan Orta Kazahıstan (Arka) iklimini atomla değiştireceklerini, İrtış'ın şimal istikamentindeki yolunu Çin seddi gibi barajlarla değiştirerek nehri Hazer denizine sevketmekle iklimi mülâyimleştireceklerini ve tam Moskova iklimine çevireceklerini söylüyorlar. Bu hususta söz söylemeyi mütehassıslarına bırakıyorum. Yalnız Sovyet millî siyasetinin Türkistanda açığa vurulan bu yeni cilvesi bu ülkede millî münasebetlerin son derecede gerginleşmesine sebeb olacağı aşikârdır.

İslâmiyet ve «müslüman komünistler»

Burada ben bir de içtimaî bir âmil sıfatı ile İslâmiyet hakkında bir kaç söz söylemeyi lüzumlu buluyorum. Ben 1929 da, hattâ 1942 de yazdıklarımda, İslâmiyetin Türkistanda, Kafkasyada ve İdil sahasında müslüman kavimlerinin millî mevcudiyetlerini muhafazada bir dayanç olmak kudretini kaybetmekte olduğunu zannetmiştim. İkinci Cihan harbinden sonraki hâdiseler bunun aksini göstermiştir. İdeoloji bakımından Sovyetlere kalben bağlı ve onlara minnettar olmaları icabeden Türkistanlı «Sovyet münevveri» artık sağlam bir yapı sayılıyordu; fakat İkinci Cihan harbinden sonra Rus Komünistlerinde yüz gösteren ölçüsüz gurur ve onların yerlilerle muamelede gösterdikleri pervasızlık ve «Natsmen» yâni «millî akalliyetler»e karşı hatır sayma devri tarihe karıştı diyerek ekalliyet komünistlerine nazarın da değişmesi, müslüman «Sovyet münevveri» nin Sovyetlere münasebetini kat'î olarak sarsmıştır. Yakında Rusyadan ayrılmış olanlardan öğrendiğimize göre, bu harp sonrası ancak Müslüman bir camiaya mensup olmaları yüzünden eziyet çeken Komünistlere, İslâmiyet büyük bir mânevî tesliye vasıtası olmaktadır; halbuki

daha bir kaç sene önce Partinin heyecanlı azaları olan bu zevat bugün dahi dinsiz kalmaktadırlar. İslâmiyetin, vicdana tazyik ve işkencelere karşı koymaktaki salâbetini bu dine ait tetkikatta bulunan bugünün Garp âlimleri (Fransızlardan *Pilligrin*, *Buhrer* ve *André* ve İnglizlerden Prof. *Â. Guillaumı*) de kaydeder ve dolayısile Türkistandaki Sovyet tatbikatını ve İslâmiyetin gösterdiği metaneti de zikrederler. İslâmiyet Sovyet şeraitınde dahi, kendisinin elâstikliğini ve şeraite uyarak mukabelede bulunmak istidadını göstermektedir.

«Rusyada yerleşen cihan komünizmi»nin «Rus» siyasetinden farklı cihetleri

Ben geçen sene Amerikan Komitesi tarafından toplanan Konferansta Sovyetlerin Türkistan Müslümanlarının bel kemiklerini nihaî olarak kırdıklarına dair inançlarında yanılmakta olduklarını söylemiştim. Bu sene o fikrimi bir defa daha teyit etmeliyim. Sovyetler «öküzü boynuzundan yakalamak» denilen Rus taktiğine sarılmakla kendi kudretlerini ve yerlilerin bel kemiğini nihaî olarak kırmış olduklarına dair düşüncelerinde yanılmış olduklarını anlamış görünmüyorlar. Bu sene baş vurdukları bu fevkalâde tedbirler bunu göstermektedir. Her halde Sovyetlerin bu «Bakir toprakları benimseme» plânları ve seferberlikleri asıl Rusyada ve Sibiryada işlenmemiş bâkir topraklara daha pek geniş ölçüde mâlik olan Rus milletinin iç ihtiyaçlarından doğmuş değildir. Bu tedbirler Sovyetlerin tarihinde emsali bugüne kadar görülmemiş olan bir stratejik adımlardır ki, bunu Rusyada yerleşmiş olan Cihan Komünizmi davacıları ortaya koymuşlardır.

Orta Asyada Sovyet imar siyasetinin Batıdaki yanlış akisleri

Bu tebliğimin sonunda Sovyetlerin geri kalmış Asya milletleri arasındaki faaliyetlerinin müsbet bir hâdise olduğuna dair asıl Sovyetlerin kendilerince uydurulmuş fikirlerin Garp matbuatında uyandırdığı yanlış akislerden ve bilhassa Orta Asyadaki hayatı öğrenmeğe tahsis edilen eserlere geçen cihetlerinden bahsetmekten kendimi alamıyorum. İngiliz yazarı *W. Mc Kenzie Penter*'in İngiliz Kraliyet Orta Asya Cemiyeti mecmuasında «Sovyetlerin Türkistanı imar yolunda elde ettikleri muvaffakiyet bir yabancı akalliyetin çok geri kalmış bir ekseriyet muhitinde, bu muhit pek cüz'î işbirliği yapsa dahi, büyük neticeler elde edebileceğini gösteren bir hâdisedir» şeklindeki sözleri.[1] *Conolly*,[2] *Holdsworth*,[3] *P. Henze*,[4] ve *Warren Wilhelm*[5] gibi zevatın ondan

[1] W. Mc Kenzie Penter, «Initial Problems in the Soviet Economic Development of Central Asia» in *Royal Central Asiatic Journal*, vol. XL, 1953, p. 279, Soviet achievement is evidence that economic development can be induced in a (backward) area by an outside agency with only the most limited type of cooperation from the local population.

[2] Conolly, Violet, «Development of Industry in Central Asia» in *Royal Central Asiatic Journal*, vol. XXVII, 1941.

[3] M. Holdsworth, «Soviet Central Asia in the Years 1917—1940» in *Soviet Studies*, vol. 2, 1951—52.

[4] P. B. Henze, «Economics of Soviet Central Asia Before World War II» in *Royal Central Asiatic Journal*, vol. XXXVI—XXXVII, 1949.

[5] Warren Wilhelm, «Soviet Central Asia» in *Foreign Policy Reports*, 1950.

biraz daha önce Orta Asyada Sovyetlerin faaliyeti mevzuuna dair yazdıklarının hemen hemen aynıdır. Aynı fikirler İngilizlerin «Orta Asyayı Tetkik Merkezi» nam müessesesinin direktörü olan *Mr. Wheeler*'in geçen hafta intişar eden bir yazısında[6] da tekrarlanmış bulunmaktadır.

Bu yazılar dolayısile şu sual hatıra gelir: Eğer Sovyetler, eski medeniyetlerin inkişaf sahalarından Afganistan, İran ve Irakı herhangi bir zaman ele geçirmiş ve orada da demiryolları, kanallar ve traktör istasyonları kurmuş olsalardı zikri geçen İngiliz müellifleri Sovyetlerin bu ülkelerdeki faaliyet ve başarıları hakkında aynı Türkistan hakkında yazdıklarını yazar mıydılar? Eski Greko-Baktriya, İran ve Mezopotamyanın bazı vilâyetlerinde ahali muasır tekniği benimseme hususunda Özbeklere yahut Tatarlara nisbetle çok geridirler. İngiliz yazarlarının bu mütalealarında bir parça olsun gerçek var mıdır? Bu meselede doğru ile yalanı ayırt etmek zaruridir. Orta Asya Müslüman kavimlerinin «hüner» diye adlandırdıkları modern tekniğe muhalif olduklarına dair düşünce doğru değildir. Bu ülkelerde modern teknik ve silâha karşı gösterilen derin alâkayı 19. asrın ilk yarısında Kâbil ve Buharayı ziyaret ederek bu modern tekniğin âşıkları Emir Dost Muhammed ile Hekim Bek'in fikirlerini aksettiren *Alexander Burns* ve Hindli *Mir İzzetullah*'dan sonra yine müteaddit zevat yazdılar. Buharanın kendisinde hükümdarlar tarafından getirtilen 17—18 Holanda haritaları koleksiyonu bulunmuştur. Ülkelerini istilâ etmekte olan Avrupalıların faikiyetinin sırrı teknik olduğunu ve mukabelinin de ancak onu benimsemek olduğunu bilmeyen devlet adamı yoktu, yalnız bu tekniği getirmenin yolu yoktu. Bu keyfiyeti, Hiyva Hanı Muhammed Rahim, Rus istilâsından, önce İstanbuldan matbaa getirtmek isterken bizzat kaydetmiştir. Şimdi petrol sanayinin Irakta, İran ve Hicazda inkişafı, sanayiin başka nevilerinin Türkiye, Pakistan ve Mısırda inkişafı, Müslümanlara eski bir medeniyetin hâmili olmalarını bu yeni sanayi hayatına alışmalarına mani olmamaktadır, ancak onlara bu işde güvendikleri münevver hemşehrilerinin rehberlik etmesi ve hariçten başkalarının engel olmamaları gerekir. Gelenlerden öğrendiğimize göre Türkistan ahalisi, tarihlerinin bu karanlık günlerinde «hiç olmazsa çocuklarımız hüner öğrensin» sözünü kendilerine şiar edinmişlerdir. Ferganadaki yeni kanallar yerlilerin gayreti ile inşa edimektedir. Birisi bana şöyle dedi: «Bolşevikler ne kadar zaman yaşarlar, bunu ancak Allah bilir; fakat öğrenilen hüner daima kalacaktır. Şimdi her yerde ziraat mühendisleri ve şöförler bizdendir, fakat Bolşevikler bizim uçma ve demiryolları idare etme işlerini öğrenmemizi istemiyor.» Malûmdur ki, eski kültürlerin veresesi, kendilerinin terakkiye engel eski itiyatlarından (meselâ kadınların umumî işlere iştirakine yol vermemek gibi âdetlerden) ayrılmak için «itme»ve inkılâba ihtiyaçları vardır. Fakat bu iş için, meselâ Atatürk ve Cinnah gibi millî rehberlerin «itme» leri kâfidir, Bolşeviklerinki gibi uçuruma «itme» ler değil. Bolşeviklerin «biz bunların kadınlarını esaretten kurtardık» diyerek milletlerin iç inkılâplarını propaganda için istismar etmeleri ve buna bazı Garplıların inanması ancak esefle karşılanmalıdır. Eğer

[6] G. Wheeler, «The Soviet Experiment in Central Asia», in *The Listener*, 42 June 1954.

bu işler 1917—18 de olduğu gibi, yerli kavimlerin millî rehberleri elinde devam edebilseydi, bugün bu kavimler mucizeler yaratmış olurlardı.

Eski medeniyet bakiyelerinin menfî tarafları

Eski medeniyetlerin bakiyesi olan istiadlar her şeyden önce mânevî kültür sahasında, muasır ilmî düşünüşün metodlarını, metodik çalışma usullerini, akribi'yi v. s. benimsemede muhakkak mâni oluyor. Bu hususta Bolşeviklerin rolü ise ancak menfidir. Onların yerli edebî dilleri tedricen soysuzlandırarak çığırdan çıkarmak ve millî kültürleri tedricen tahrip ve imha etmek siyasetleri, Arap ve Lâtin alfabeleri yerine, yerlilerin nazarında çok menfur olan Syril-Ruş alfabesini zorla sokmaları, yerli Türkistanlıları Sovyetlerle mânevi kültür sahasında işbirliğinde bulunmaktan menetmektedir. Buna bir de Bolşeviklerin kendilerinin de pek iyi bilemedikleri ilmî tetkik metodlarını yerlilerin öğrenmelerine karşı çok kıskanç davranmaları ilâve edilmelidir. Bunu da Prof. *Tolstov*'un Horezmdeki tetkikatını öğrenmekte olan bir yerli âlimi Taşkendi ziyaret eden bir İranlı âlime söylemiştir. Aynı sözleri bana 1943 senesinde ifadelerini topladığım harp esiri münevverlerden bir kaç destesi söylemiştir.

Burada kat'î bir dille kaydedebiliyoruz ki, Sovyetlerin Türkistandaki imar işleri yerlilerin «mukavemeti,» yahut «az nisbette iştiraki» şartları dahilinde değil, tam iştirakleri şartları altında devam etmektedir. Ben daha 1929 senesinde Mısırda basılan bir eserimde bu iştirakin «ne yapılsa yine memleketimizde mal olacaktır» fikriyle ve istekle yapıldığını kaydetmiştim.

Stalinden sonraki siyasette değişiklik yoktur

Bolşeviklerin Türkistandaki siyasetleri hep aynı kalmakta, yalnız metod, çap ve taktik itibarı ile, yeni tedbirler eskilerinden ayrılmaktadır. 1929 da basıldığını zikrettiğim eserimde ben Leninin en yakın arkadaşlarından Artium'un bana 1920 de Başkürdüstanda söylediği sözleri nakletmiştim: O bana demiştiki: «Umum Rusya mikyasında çalışınız, inkıraza mahkûm olan kavimler için uğraşıp kendinizi üzüyorsunuz; birisi gider, diğeri gelir. Herhangi bir kavme mensup olmanın ne ehemmiyeti var. Ben de menşe itibarı ile Ukraynalıyım. Rusya için 10.000 gibi intelligent'in bertaraf edilmesinin ne ehemmiyeti var. Onların yerine biz kuluçkalarda yetiştirir gibi yeni nesil yetiştireceğiz. Biz Kuşka (Afgan hududundaki istasyon) yerinde göke tırmananlar vücude getireceğiz. Türkmenlerin ne ehemmiyeti var.» İkinci Komintern Kongresi için «Milliyet ve müstemleke meseleleri» mevzuu üzerine hazırladığı 10 madde hakkında kendisi ile münakaşa ettiğimizde Lenin dahi Artium'unkilere yakın fikirleri, yalnız başka ibarelerle, tekrarlamıştı. Bu da bize onlardan ve vedalaşmadan, ayrılıp gitmek için kâfi gelmişti. Artium ve Khruşçev aynı adamlardır ve vaziyet de aynıdır.

Hulâsa: Altay-Pamir, Hazer Denizi-Lubnor arasındaki tekmil ülkelerde, insan itibarı ile olduğu kadar, iklimce de Moskov ülkesi haline getirilmek için, tasavvuru müşkül hamleler yapılmaktadır. Bu sahalar, komünizmin büyük bir emperyalist milletin maksadlarına âlet olmakta, zirvesine erdiği gün-

leri yaşatmaktadır. Burada milyonlarca yerli insanlar, Garptan ve Şarktan getirilen harp esirleri Çinliler ve Koreliler tahammül fersa çalışmalar altında telef edilmektedirler. Bu haller insanı bizzarure şu düşünceye sevketmektedir:

Rus, Çin ve Hind münasebetlerinin istikbali nasıl düşünülüyor

Şayet Kremlinin dediği tahakkuk eder, Çinde olduğu gibi Hindistanda da Sovyet rejimi ve Komünizm yerleşirse acaba bu iki büyük millet bu rejim ve akide icabı tutulacakları büyüme ve cihan hâkimiyeti amaçlarını aynı Rusların yolu ile tahakkuk ettirecekler, kendi camialarını çevirecekleri demir perdelerin içinde küçük milletleri dev endüstiri ve propaganda şartları altında hızla kaynatıp eritecek ve yutacaklar mıdır? Oralarda da Rusların yaptığı gibi işler, tabiatle mücadele, onu zorlama yolundan yürüyecek midir? Çinli ve Hindli Komünistler, vaktiyle Çek ve Macar Komünistlerinin yaptığı gibi, kendi usullerinin Ruslarınkinden bambaşka olacağını söylemektedirler. Fakat buna hiç inanmamalıdır. Çünkü Komünizmi benimseyen emperyalizm gibi, emperyalizme intibak ederek gerçekleşmek yolunu tutan Komünizm de vicdan mefhumunu tanımaz, her ikisi için ancak zayıfların kanını içerek büyüme ve şişme yolu mukaddestir. Ancak akalliyetleri cebir ve zulümle olsa dahi kendi camiasına katabilen ve eritebilen büyük insan toplulukları mes'uddur.

Asyada istikbalin ancak 1) Rus 2) Çin 3) Hind dili ve kültürüne ait olacağına, kalan kavimlerin bunlarla kaynaşmak mecburiyetinde kalacağına dair bir Rus subayının fikirlerini 1929 da basılan eserimde nakletmiştim.[7]

Çin ve Hindde mütecaviz ve emperyalist milliyetçilerin Rusların yolu ile gitmek üzere olduğu aşikârdır. Mamafih Rusların tam macera mahiyetinde olan tarihte emsalsiz muazzam pânları büyük bir iflâsa da uğrayabilir. Herhalde bu işlerde hudutsuz gurur hâkimdir ve kudretlerini muhakkak ki, i'zam ediyor ve karşılarındakileri, bilhassa boyunduruklarında bulundurdukları milletlerin mevcudiyetini küçümsüyorlar.

Sovyetlerin siyasetinin Türkistandaki tecellisi bunun büyük bir şahididir.

---

[7] «*Bugünkü Türkistan ve yakın mazisi*», Kahire, 1929—1940, yeni harflerle İstanbuldaki neşri, S. 291.